

سخن سردبیر

چالش‌های سردبیری

چالش‌های سردبیری فراوان است و من در اینجا به بعضی از آنها اشاره می‌کنم. البته بسیاری از این چالش‌ها به همه نشریات مربوط است؛ اگر چه هر نشریه‌ای هم ممکن است مشکلات خاص خود را داشته باشد. نکته‌ای که عموم مقالات گرفتار آنها هستند عدم توجه به **ضرورت، هدف و فایده** مقاله‌ها است. گاهی یک یا دو مورد از آنها و گاه هر سه با هم مورد غفلت قرار می‌گیرند و یا توجه به آنها کم‌رنگ می‌شود. توضیح اینکه اگر مقاله **ضرورت** داشته باشد به این معنا است که مقاله از یک نیازی و به‌ویژه از **نیاز بومی** برخاسته است و اگر چنین باشد طبعاً دو مقوله **هدف و فایده** هم در آن مستتر است. در اینجا فقط **اولویت** می‌ماند که باید لحاظ شود. یعنی مقاله‌ای ممکن است **ضرورت** داشته باشد ولی در **اولویت** نباشد. همچنین مقاله‌ای ممکن است **هدف** مشخصی داشته باشد در حالی که **ضرورت و اولویت** بر آن مترتب نباشد و یا فایده مقاله کم باشد و حتی بی‌فایده باشد؛ هرچند مشکل نویسنده را برای مقاصد خاصش برطرف کند.

روال ما در نشریه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی به این ترتیب است: ابتدا مقاله‌های دریافتی را در هیئتی دو یا سه نفره بررسی اجمالی می‌کنیم تا چنانچه استواری کافی داشت و مرتبط به کتابخانه‌های عمومی بود، آنها را از طریق سامانه فصلنامه برای اعضای هیئت تحریریه می‌فرستیم تا ظرف مدت محدودی نظر خود را در مورد پذیرش یا عدم پذیرش مقاله بیان و داور پیشنهادی خود را از فهرست نام داوران موجود در سامانه و یا افراد صاحب‌نظر دیگر خارج از سامانه که می‌شناسند انتخاب و اعلام نمایند. آنگاه با بررسی نظرات آنان تصمیم‌نهایی در مورد داوری مقاله گرفته می‌شود. پس از ارسال مقالات به داوران و اخذ نظرات ایشان، وضعیت مقاله (پذیرش، عدم پذیرش و یا نیاز به ویرایش) برای نویسندگان مقالات ارسال می‌شود. متأسفانه بیش از ۷۰ الی ۸۰ درصد مقالات از کیفیت لازم برخوردار نیست و در داوری نمی‌تواند حد نصاب پذیرش را کسب نماید. پس از طی مراحل داوری، مقالات برای انتشار در شماره‌های مختلف بر اساس موضوع دسته‌بندی می‌شوند. در آخرین مرحله و قبل از چاپ هر شماره، مجدداً سردبیر مقالات را به دقت بررسی می‌کند و در این مرحله است که باز اشکالاتی دیده می‌شود که باید توسط نویسنده رفع شود. پس از اتمام این مرحله و آماده‌شدن فصلنامه برای چاپ، فایل نهایی نشریه به مدت حدود یک هفته برای هیئت تحریریه ارسال می‌شود تا چنانچه نقطه‌نظری داشتند اعلام کنند. با این حال چالش‌هایی وجود دارد که عمده آنها به قرار زیر است:

۱. **تشکیل نشدن جلسات هیئت تحریریه.** با آنکه قرار و روال این بوده است که حداقل برای هر شماره فصلنامه یک جلسه هیئت تحریریه داشته باشیم اما متأسفانه به دلایل مختلف این جلسات به تعویق می‌افتد. البته باید گفت این بلایی است که اغلب نشریات با آن دست به‌گریبان هستند. در عین حال تشکیل این جلسات تاکنون راهگشا بوده است.
۲. **مشارکت فعال نکردن بعضی از اعضای هیئت تحریریه در مشاوره‌ها.** با آنکه به‌طور معمول همه مقالات برای اعضای هیئت تحریریه فرستاده می‌شود گاهی بعضی از اعضا بدون مطالعه مقاله داور پیشنهاد می‌کنند و به‌صورت تصادفی افرادی را به‌عنوان داور معرفی می‌کنند که اصلاً ربطی به موضوع ندارد و بعضی‌ها هم که اصلاً پاسخ نمی‌دهند.
۳. **مقالات کم‌محتوا:** یکی از چالش‌های نشریه دریافت مقالات کم‌محتوا و عموماً مستخرج از پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها است. مقاله مستخرج از رساله و پایان‌نامه به قدرت و قوت پایان‌نامه وابسته است. اگر پایان‌نامه و رساله‌ای به قول معروف جاندار و ارزشمند باشد مقاله آن هم ارزشمند خواهد بود. نکته‌ای که قابل توجه است این است که گاه دانشجویان زرنگی می‌کنند و از رساله به زور چند مقاله درمی‌آوردند که طبعاً بعضی از آنها بسیار کم‌ارزش و کم‌محتوا است.
۴. **محدودیت انتشار مقاله از یک نویسنده و کثرت مقالات در صف انتظار یک نفر.** از نظر قانون مصوب کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، نشریه مجاز نیست در یک سال از یک نویسنده بیش از یک مقاله چاپ نماید. چاپ بیش از یک مقاله در یک سال از یک نویسنده باعث کاهش امتیاز نشریه می‌شود. از طرف دیگر گاه یک نفر در موضوع کتابخانه‌های عمومی مقالات مکرر دارد. این امر یکی از معضلات نشریه است. از آنجا که فقط ما یک نشریه در حوزه کتابخانه‌های عمومی داریم و از طرفی ممکن است یک دانشکده گرایش کتابخانه‌های عمومی با اساتید محدود داشته باشد، استاد هم بخواهد نامش در همه مقالات باشد و آنگاه برای نشریه امکان‌پذیر نیست که بیش از یک مقاله از وی را چاپ کند. البته گاهی اوقات دانشجو بدون اینکه استاد بدانند نام وی را برای اعتبار بیشتر مقاله اضافه می‌کند که خود چالش دیگری است.
۵. **جابه‌جایی نویسنده مسئول و یا انصراف بدون اعلام کتبی.** در مواردی اتفاق می‌افتد که نویسنده مسئولی از مسئول بودن انصراف می‌دهد اما حاضر نیست به‌صورت کتبی بنویسد آنگاه استاد دائماً پیگیری می‌کند تا مقاله چاپ شود. به استاد گفته می‌شود درست است که مسئولیت را شما می‌پذیرید اما دانشجو هم باید به‌صورت کتبی انصراف خود را اعلام کند.

۶. **نامستدل بودن مقاله‌ها.** نامستدل بودن مقالات چالش بزرگ مقالات امروزی ماست. البته این بستگی به ذهن نقاد و وقاد نویسنده دارد و چیزی نیست که به زور بشود آن را تحمیل کرد. وقتی مسئله در آغاز کار روشن نیست طبیعی است که استدلال و تحلیل هم جالب نخواهد بود.
۷. **آمارهای سطحی و غیرمرتبط.** محاسبات آماری مقالات گاه سطحی و گاه غیرمرتبط است و این هم یکی از مشکلات تصمیم‌گیری برای انتخاب مقاله است. در تحلیل‌های آماری دانشجو به دلیل ناوارد بودن و یا تنبلی نمی‌تواند از نرم‌افزارهای مربوطه به‌خوبی استفاده کند و لذا خروجی‌های آماری را در نرم‌افزار وارد به‌صورت مغلوط ترسیم می‌کند و این باعث عدم استواری مقاله می‌شود. گاهی هم اصلاً تحلیل آماری در کار نیست و جداول و خروجی‌ها ساختگی است.
۸. **دو متغیره بودن اغلب مقالات پیمایشی.** در بعضی مقالات دریافتی، صرفاً بررسی دو متغیر مدنظر است. مثلاً رابطه آموزش با کارآیی کتابداران. خوب، این رابطه بدیهی است و بدون تحقیق هم این نتیجه محرز است و لذا باید در این زمینه به‌گونه‌ای رفتار شود تا دستاوردی در مقاله دیده شود.
۹. **ساختار پایان‌نامه‌ای مقاله‌ها.** نگارش مقالات اغلب به سبک پایان‌نامه و رساله است. لازم است وقتی مقاله از آنها استخراج می‌شود شکل و شمائل دیگری پیدا کند. دیدن چندین مقاله در نشریات معتبر فارسی و غیرفارسی می‌تواند کمک بزرگی باشد. نگارش مقاله تابعی از نگارش پایان‌نامه و رساله است. البته دانشجویان پس از تصویب موضوع، دیگر پیدایشان نمی‌شود و ناگهان پس از نزدیک شدن به انقضای مدت و اغلب با اخطار آموزش دانشکده که مثلاً یک نیمسال و یا چند ماه بیشتر از فرصت آنها باقی نیست با عجله کار را به پایان می‌رسانند و در این زمینه مقاله‌ای را سرسری تهیه و با اصرار، مجوز چاپ می‌خواهند. جالب این است که قالب نشریه را هم رعایت نمی‌کنند.
۱۰. **طولانی بودن مقالات.** چالش دیگر طولانی بودن مقالات است. معمولاً مقاله باید حداکثر ۱۵ صفحه باشد ولی گاه مقالاتی با حجم ۳۰ صفحه فرستاده می‌شود و هر چه به نویسنده برای کم کردن حجم آن اصرار می‌شود، قبول نمی‌کند و ما را در تنگنای چاپ قرار می‌دهد.
۱۱. **مشکلات نگارشی و ویرایشی.** یکی از دشواری‌های مقالات، مبحث نگارش و ویرایش است که نویسندگان باید به آن توجه کنند. واضح نبودن تصاویر و نمودارها هم معضل دیگری است.

۱۲. ارسال مجدد مقالات رد شده با عنوانی دیگر. اغلب دیده شده وقتی مقاله‌ای رد می‌شود، دوباره آن را با عنوان و یا قالب دیگری ارسال می‌کنند.
۱۳. کاربردی نبودن مقالات. شبیه‌سازی از مقالات خارجی و غیربومی بودن مقالات با هدف اخذ نمره در دفاع یکی دیگر از مشکلات است. دانشجو به هیچ چیز جز گذراندن این دوره فکر نمی‌کند و اگر مقاله می‌نویسد نه به خاطر حل مشکلی از جامعه و یا واقعی بودن طرح وی، بلکه برای حل مشکل خود و نیز دانشکده و دانشگاه است که دارای فرصت و محدودیت زمانی مشخصی است.
۱۴. کلیشه‌سازی. در بسیاری از موارد دانشجو مقاله‌ای را تهیه می‌کند آنگاه با تعویض جامعه پژوهش، مقالات مکرر می‌سازد. حتی ارسال این گونه مقالات به داوران نیز مایه شرمساری است.
۱۵. همکاری نکردن نشریات حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی با یکدیگر. از چندین سال گذشته بنا بر این شد که نشریات حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی تخصصی شوند. اینجانب در زمانی که سردبیر دو نشریه بودم مقالات را به تفکیک موضوعی برای دو نشریه می‌فرستادم و یا اگر مرتبط به نشریه دیگر بود به نویسنده اعلام می‌شود تا نشریه مناسب را انتخاب کند. اما اخیراً دیده شده است که نشریه‌ها دیگر این موضوع را رعایت نمی‌کنند. البته بعضی نشریات عنوانی را برای خود انتخاب کرده‌اند که همه چیز در آن جای می‌گیرد؛ ولی در نشریه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی از آنجا که مربوط به کتابخانه‌های عمومی است ناگزیر به رعایت حدود هستیم.
۱۶. توجه نکردن به پژوهش‌های کیفی. بعضی از اعضای هیئت تحریریه، با آنکه خود مقاله‌ای به ما نمی‌دهند ولی رهنمودهایشان مغتنم است. آنها اعتقاد دارند که بسیاری از مقالات کمی و پیمایشی، پژوهشی نیستند و ارزش چاپ ندارند. با آنکه حق با آنها است ولی چنانچه ما چنین سخت‌گیری داشته باشیم باید نشریه را تعطیل کنیم.
۱۷. مشکلات داوری. پاسخ ندادن داوران ولو با پیگیری‌های مکرر چالشی بزرگ است. چالش بزرگ‌تر، عدم دقت داوران در داوری است. این مسئله آنجا معلوم می‌شود که در آخرین بازبینی‌ها متوجه می‌شویم که داور کار خود را به خوبی انجام نداده، اشکالات اصلی را متذکر نشده و یا رهنمود مناسبی برای ویرایش نداده است.
۱۸. دسته‌بندی مقالات بر اساس موضوع یا تاریخ. مشکل دیگری که نشریه با آن مواجه است این است که مقالات تأیید شده را به ترتیب تاریخ پذیرش منتشر کند و یا موضوعی چاپ

- کند. اگر تاریخی باشد در هر شماره ممکن است مقالات متنوع و بدون ربط با یکدیگر چاپ شوند؛ ولی چنانچه موضوعی باشد مقالات مرتبط در کنار هم قرار می‌گیرند اما ممکن است تاریخ پذیرش آنها با تاریخ چاپ فاصله زیاد پیدا کند.
۱۹. **درون‌نگری موضوعی و نبود برون‌نگری.** این نکته به نبود دید وسیع و آینده‌نگر در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی برمی‌گردد. این بدان معنا است که دامنه این علم همچنان محدود به کتابخانه است و کاربران و استادان، فراتر از کتابخانه را به صورت جدی نمی‌توانند به تصویر بکشند و از این رو برنامه‌ریزان کشور هم تصویری مبهم از این حوزه دارند و حق هم تا اندازه‌ای با آنهاست. ما هنوز افق نگاهمان محدود است و جرئت بلندپروازی و آینده‌نگری نداریم. اگر چنین شود طبعاً موضوعات بهتری برای نگارش خواهیم یافت.
۲۰. **نبودن اتاق فکر برای موضوعات مبتلابه.** حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی به لحاظ دامنه و عمق جای کار بسیار دارد و باید متخصصان این رشته با تشکیل اتاق‌های فکر به بررسی این موارد پردازند. اینجانب در دو سرمقاله پیشین نشریه^۱ به این موضوعات اشاره کرده‌ام و امیدوارم نویسندگان به آنها رجوع کنند و در انتخاب موضوع مقالات مورد توجه قرار دهند. در هر حال توجه نویسندگان عزیز به این مشکلات به‌طور قطع ما را در بهتر و سریع‌تر شدن کارها و امور نشریه یاری خواهد رساند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. فدایی، غلامرضا (۱۳۹۶). لزوم تجدید نظر در راهبرد کتابخانه‌های عمومی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۳ (۴)، ۴۳۵-۴۳۹.

۲. فدایی، غلامرضا (۱۳۸۹). کتابخانه‌های عمومی و حوزه‌های مرتبط. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶ (۲)، ۱-۴.